

परिशिष्ट

(क) काष्ठमण्डपमा प्राप्त अभिलेखहरू

- (१) ने. सं. ४५४ को कान्तिपुरका पाञ्चाली भलादले राखेको ताम्रपत्राभिलेख
- (२) ने. सं. ४९९ को स्थिति मल्लका पालाको पशु-पति भट्टारकले राखेको ताम्रपत्राभिलेख
- (३) ने. सं. ५४३ को ज्योतिर्मल्लका पालाको ललित-पुरका त्रिमय महापात्रले राखेको ताम्रपत्राभिलेख
- (४) ने. सं. ५८५ को यक्ष मल्लका पालाको गौड देशका चैतन्यनाथ जोगीले राखेको ताम्रपत्राभिलेख
- (५) ने. सं. ६०५ को रत्न मल्ल र अरि मल्लका पालाको हेतनाथ जोगी भलादले राखेको ताम्रपत्राभिलेख
- (६) ने. सं. ६३२ को रत्न मल्लका पालाको खण्डल-देशका बालनाथले राखेको ताम्रपत्राभिलेख
- (७) ने. सं. ६३७ को जोगी भलादले राखेको तामाको मानामा उल्लिखित अभिलेख
- (८) ने. सं. ८६२ अद्भुत राजदेवज (अनि) रुद्र सिंहले राखेको अभिलेख (हाल सफा गरेपछि देखिएको)
- (९) ने. सं. ९१० को कान्तिपुरका राजदेवज ठाकुर सिंहले राखेको अभिलेख

(ख) काष्ठमण्डपको नाम उल्लेख भएका ग्रन्थ तथा अभिलेखहरू ❀

- (१) भोटको सक्कमठमा रहेको नरेन्द्र देवको पालामा वि. सं. १२०० मा लेखिएको नामसङ्गीति
- (२) राष्ट्रिय पुस्तकालयमा रहेको अभय मल्लको पालामा वि. सं. १३०० मा लेखिएको १६७ संख्याको परमार्थनामसङ्गीति
- (३) भोटको सक्कमठमा रहेको अनन्त मल्लको पालामा वि. सं. १३३९ मा लेखिएको शतसाहस्रिका प्रज्ञापारमिता
- (४) भोटको सक्कमठमा रहेको अनन्त मल्लको पालामा वि. सं. १३४० मा लेखिएको शतशातस्रिका प्रज्ञापारमिता
- (५) सिम्भूको अर्जुन मल्ल र स्थिति मल्लको पालाको वि. सं. १४२९ को अभिलेख
- (६) राष्ट्रिय पुस्तकालयमा रहेको स्थिति मल्लको पालामा वि. सं. १४३७ मा लेखिएको ८३३ संख्याको विदग्धमुखमण्डन
- (७) इटुबहालको जयसिंहरामको पालाको वि. सं. १४३९ को अभिलेख
- (८) वीर पुस्तकालयमा रहेको यक्ष मल्लको पालाको वि. सं. १५०१ मा लेखिएको ते. ९६ संख्याको कुब्जिकापूजा

❀ यी सबैको उल्लेख इतिहास संशोधनको प्रमाण प्रमेय पहिलो भागमा भएको छ ।

- (९) इण्डिया अफिसमा रहेको यक्ष मल्लको पालामा वि. सं. १५३१ मा लेखिएको २७२३ संख्याको **स्रग्धरास्तोत्र**
- (१०) वीर पुस्तकालयमा रहेको यक्ष मल्लको पालामा वि. सं. १५३३ मा लेखिएको प. १११४ संख्याको **पञ्चरक्षा**
- (११) केशर पुस्तकालयमा रहेको यक्ष मल्लको पालामा वि. सं. १५३५ मा लेखिएको ५६६ संख्याको **पञ्चरक्षा**
- (१२) काठमाडौं मरुसतलमा रहेको रत्न मल्ल र अरि मल्लको संयुक्त शासनकालको वि. सं. १५४२ को **ताम्रपत्राभिलेख**
- (१३) वीर पुस्तकालयमा रहेको सदाशिव मल्लको पालामा वि. सं. १६६७ मा लेखिएको प. १११४ संख्याको **पञ्चरक्षा**
- (१४) वटु खुबहालमा रहेको शिवसिंह मल्लको पालाको वि. सं. १६४९ को **अभिलेख**
- (१५) सिम्भूको शिवसिंह मल्लको पालाको वि. सं. १६६१ को **अभिलेख**

(ग) काष्ठमण्डपमा प्राप्त मूर्तिहरूको संक्षिप्त विवरण

महाकाल

समभङ्ग आकारमा उभिइरहेको, दुई हात भएको, दायाँ हातले दण्डी धारणा गरी बायाँ हातमा कपालपात्र लिएको। वेताल आसन। साधारण वेशभूषा मात्र देखिन्छ, नागभूषण देखिदैन। यसको निर्माण समय, शाहकालीन। प्रस्तरमूर्ति। नाप इन्च १८ $\frac{३}{४}$ " × ११"।

शिवपार्वती

पद्मासनमा रहेको, चार बाहु भएको, दायाँ पहिलो हातमा माला, दोस्रो हातमा डमरू, बायाँतिरको पहिलो हातमा कमण्डलु र दोस्रो हातमा त्रिशूल। निर्माणकाल, शाहकालीन। नाप इन्च २१" × १५" प्रस्तरमूर्ति।

काठको भैरव (फलक १०)

ज्यादै जीर्ण भएको काष्ठमय भैरवमुख। यस मूर्तिको बायाँतर्फको कान खण्डित भएको छ। निर्मित समय १६ रौं शताब्दी। नाप इन्च ३०" × १८"।

भैरव

इष्टिकायम भैरवको मुख। ४ फणीले विभूषित। यसै भैरवमुखको पृष्ठ भागमा जाँड रक्सी हाल्ने घ्याम्पो पनि समावेश भएको छ। निर्माणकाल १८ रौं शताब्दी। नाप इन्च २५" × २२"।

भैरव

चार नागले सुसज्जित माटाकै घ्याम्पोसहितको भैरव-मुख। यसको निर्माणकाल १८ रौं शताब्दी। नाप इन्च २८" × २२"।

चार कुनाका चार गणेश

(क) प्रथम, आग्नेय कोणमा अवस्थित प्रस्तरको गणेशमूर्ति। ललितासनमा रहेको, चार बाहुसहितको सुन्दर कलात्मक मूर्ति। दायाँतिरको हातमा माला र मूला, बायाँतिरको हातमा छ. परशु एवं लड्डु। निर्माणकाल १७ रौं शताब्दी। जसलाई स्थानीय व्यक्ति कार्य-विनायक भनी संबोधन गर्छन्।

(ख) द्वितीय, नैऋत्य कोणको शिलामय गणेशमूर्ति। ललितासनमा रहेको, चार बाहु भएको। प्रथम दुवै हातले मूला र लड्डु अनि दोस्रो दुवै हातले माला र परशु धारणा गरेको छ। नाप इन्च २७" × २१" निर्माण समय १७ रौं शताब्दी। यसलाई रक्तविनायक भनी संबोधन गर्दछन्।

(ग) तेस्रो, वायव्य कोणस्थित प्रस्तरको गणेशमूर्ति । पूर्व मूर्ति झैं ध्यानमुद्रा समानता देखिन्छ । नाप इन्च २६"×२२" निर्माणकाल पनि समान देखिन्छ । यस मूर्तिलाई सूर्यविनायक भनिन्छ । आयुध यस प्रकार छन्:- परशु, एक पुष्प, मूला र लड्डु ।

(घ) चौथो, ईशान कोणमा रहेको प्रस्तरको गणेश-मूर्ति । पहिलो झैं ध्यानरूप समान देखिन्छ । नाप इन्च २७"×२४" । निर्माणकाल समकालीन अवगत हुन्छ । यसलाई जलविनायक भनी मानिइआएको छ । आयुध यस किसिमका छन्:- कपालपात्र, परशु, मूला र लड्डु ।

गोरखनाथ (लोयीपाद सिद्ध ?)

(फलक ८)

मूल सतलको मध्यस्थ विराजित पूर्वाभिमुख गरेको प्रस्तरमूर्ति । प्रस्तर ज्यादै कडा भएको छ र नित्य पूजाले गर्दा अङ्ग प्रत्यङ्गको बनौट परिवर्तित हुंदैछ । यो प्रस्तर-मूर्ति पद्मासनमा अवस्थित छ । लामो जटा फिजिएको दुवै हातमा कुनै किसिमको आयुधहरू धारण गरेको देखि-दैन । दायाँतर्फ वितर्कमुद्रा गरी घोटिएको जस्तो गरी छातीमा हात राखेको देखिन्छ र बायाँ हातले योगदण्डी-उपर विश्राम गरेको जस्तो गरी हात लचिकराखेको छ । कानमा कुण्डल र गलामा एक योगसूत्रद्वारा विभूषित । अरू विशेष अलङ्कार केही छैन । यस मूर्तिको अनुमानित निर्माण समय पूर्व मध्यकालीन ज्ञान हुन्छ । ने. सं. ५८५ को श्री यक्ष मल्लका पालाको ताम्रपत्रमा "ॐ श्री गोरखनाथलाई नमस्कार" भनिएको छ । यसरी यसको प्राचीन परम्परा स्वयं सिद्ध हुन्छ । यसको नाप इन्च २६½"×१८" ।

यस मूर्तिको बारेमा स्थानीय दापाभजन गीतमा प्रारम्भ वाक्य यसरी उल्लेख गरिएको छ भन्ने सुनिन्छ, जसले लुयिपादको परम्परा प्रस्तुत गर्दछ ।

"लुयिपादनाथ सिद्धासरूप हडहड माला जोग धरे" इत्यादि ।

शिवमूर्ति

समभङ्ग आधारमा उभिरहेको, चार बाहु भएको प्रस्तरमूर्ति । यसका हातमा छन्, माला, कमण्डलु, डमरु

र त्रिशूल । निर्मित समय, १९ सौं शताब्दी । नाप इन्च ९"×६½" ।

गणेश

ललितासनमा निर्मित, चार हात भएको प्रस्तरको मूर्ति । हातमा लिएका छन् माला, परशु, मूला र लड्डु । निर्मित समय १९ सौं शताब्दीतिरको । नाप इन्च ५"×४" ।

सरस्वती देवी

ललितासनमा रहेकी । चार बाहु भएकी, माला धारणा गरेकी । हात खण्डित देखिन्छ । पुस्तक र वीणा ग्रहण गरेकी छन् । निर्मित समय १९ सौं शताब्दी । नाप इन्च ५"×३½" ।

अमोघपाश लोकेश्वर

अष्टभुजासहित त्रिभङ्गी आकारमा उभिरहेको । पहिलो दुवै हातमा अभय र कलश, दोस्रो दुवै हातमा आदर्श एवं पुस्तक, तेस्रो दुवै हातमा देखिन्छ पाश र त्रिदण्डी । अनि चौथो दुवै हातले वरद र कमलपुष्प धारण गरेको छ । यसको शिरोभूषण मुकुटमा ध्यान मुद्रामा अमिताभ बुद्ध अङ्कित छ । यस प्रस्तर मूर्तिको नाप इन्च ८"½×५½" । अनुमानित १८ सौं शताब्दीतिर निर्मित भएको ।

विष्णुमूर्ति

समभङ्ग आकारमा उभिएको । चार बाहु भएको, दायाँतर्फ चक्र अनि कमल, बायाँ तर्फ गदा र शङ्ख । शाहकालीन प्रस्तरमूर्ति । नाप इन्च १०½"×७½" ।

आर्यतारा

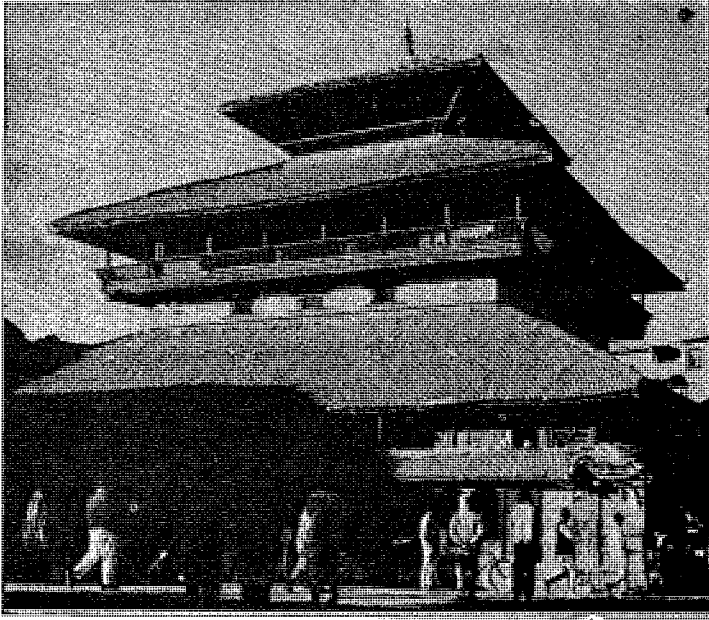
उभिरहेकी, समभंग आकारमा । दायाँ हात वरद-मुद्रामा देखिन्छ । शिलामूर्ति शाहकालीन । नाप इन्च ९½"×७½" ।

भैरव (काष्ठमय)

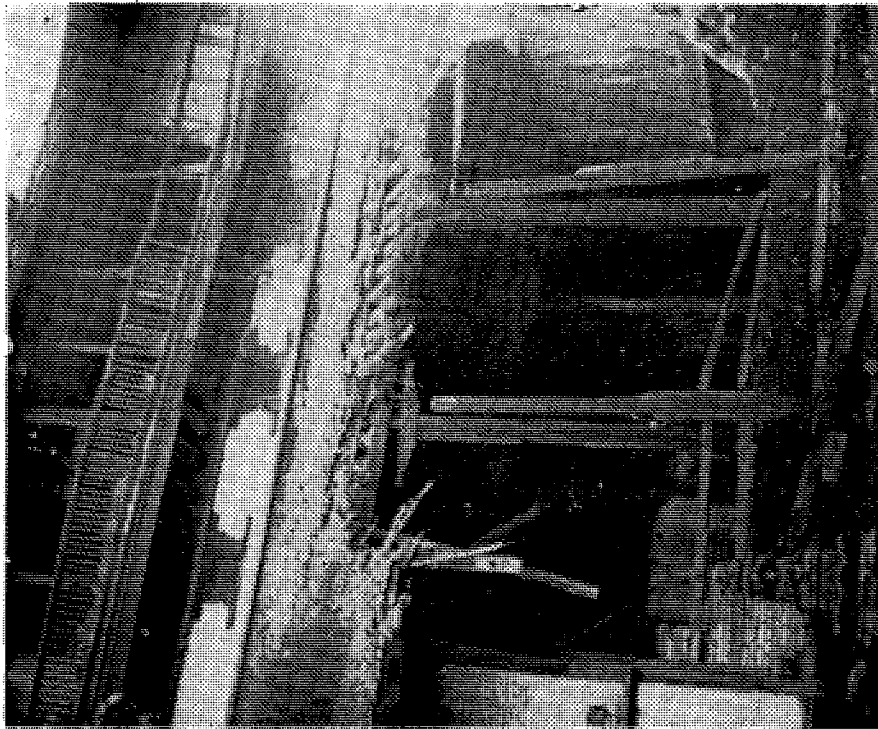
यस भैरवको ग्रीवोपरि भाग मात्र निर्मित गरिएको छ । काष्ठमय कलापूर्ण फणियुक्त भैरव । सौन्दर्य र कला दुवै दृष्टिकोणबाट अत्यन्त प्रभावशाली देखिन्छ । यसमा रङ्ग पनि लगाइएको देखिन्छ, तर ज्यादै अस्पष्ट छ । नाप इन्च २७"×१९" । निर्माणकाल १५ सौं शताब्दी ।



गोरखनाथ (लोयीपाद सिद्ध ?) पृष्ठ ३९
Gorakhanatha (Loyipada Siddha ?) See Page 39



क. काष्ठमण्डपको विकृत रूप । पृष्ठ-३५
A. The Kasthamandapa with accretionary structures.
See Page-35



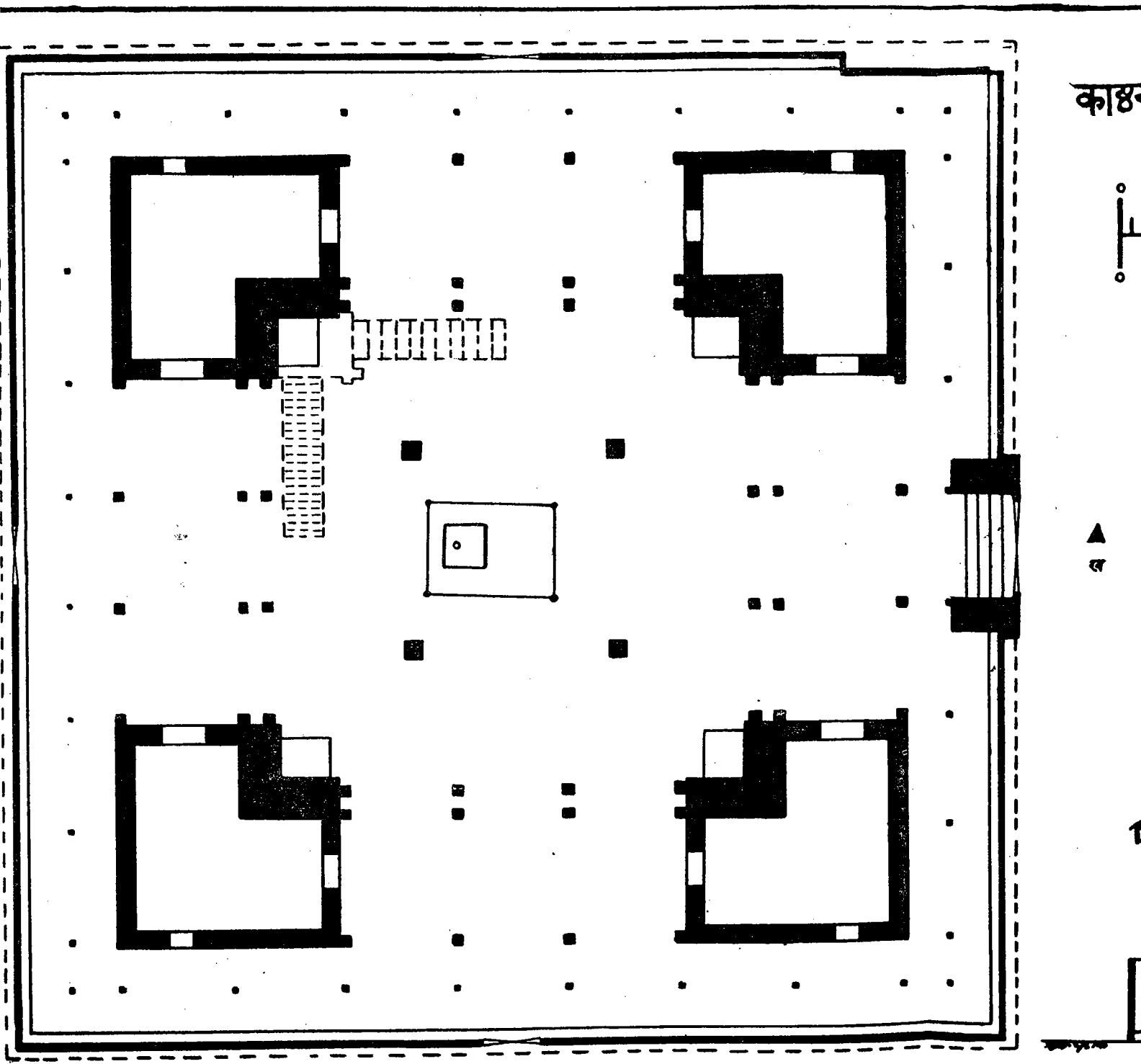
ख. काष्ठमण्डपको क्षयरूप । पृष्ठ-३५
B. The damaged condition of the Kasthamandapa
before repairs. See Page-35



काठको भैरव । पृष्ठ-३८

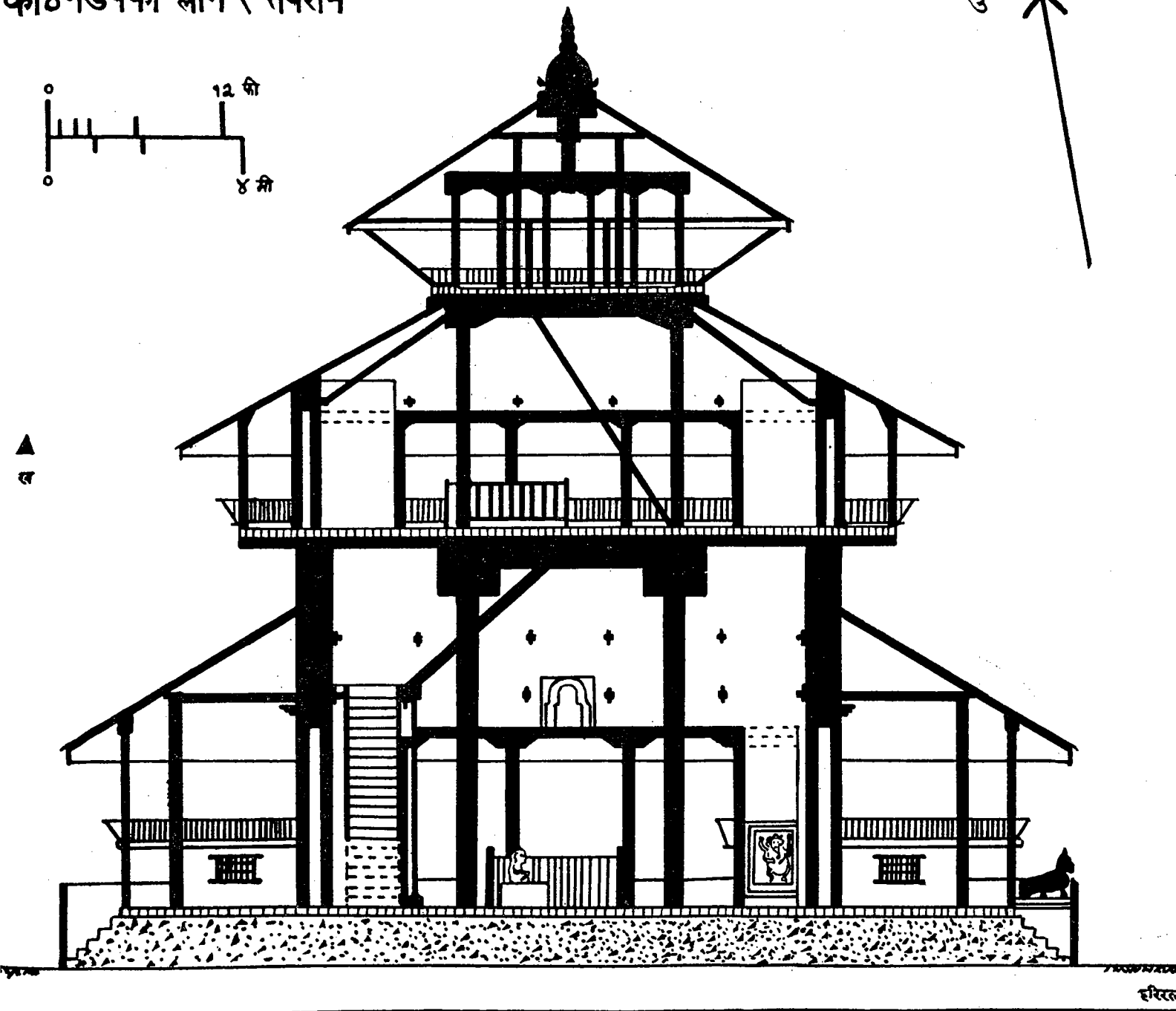
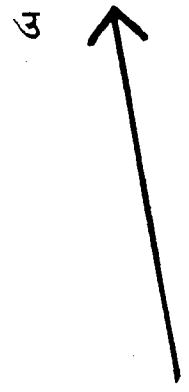
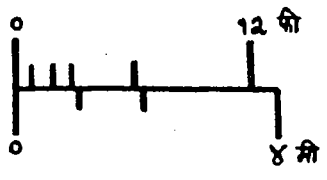
Wooden head of Bhairawa at Kasthamandapa, See Page-38

काष्ठमण्डप (Kasthamandapa)



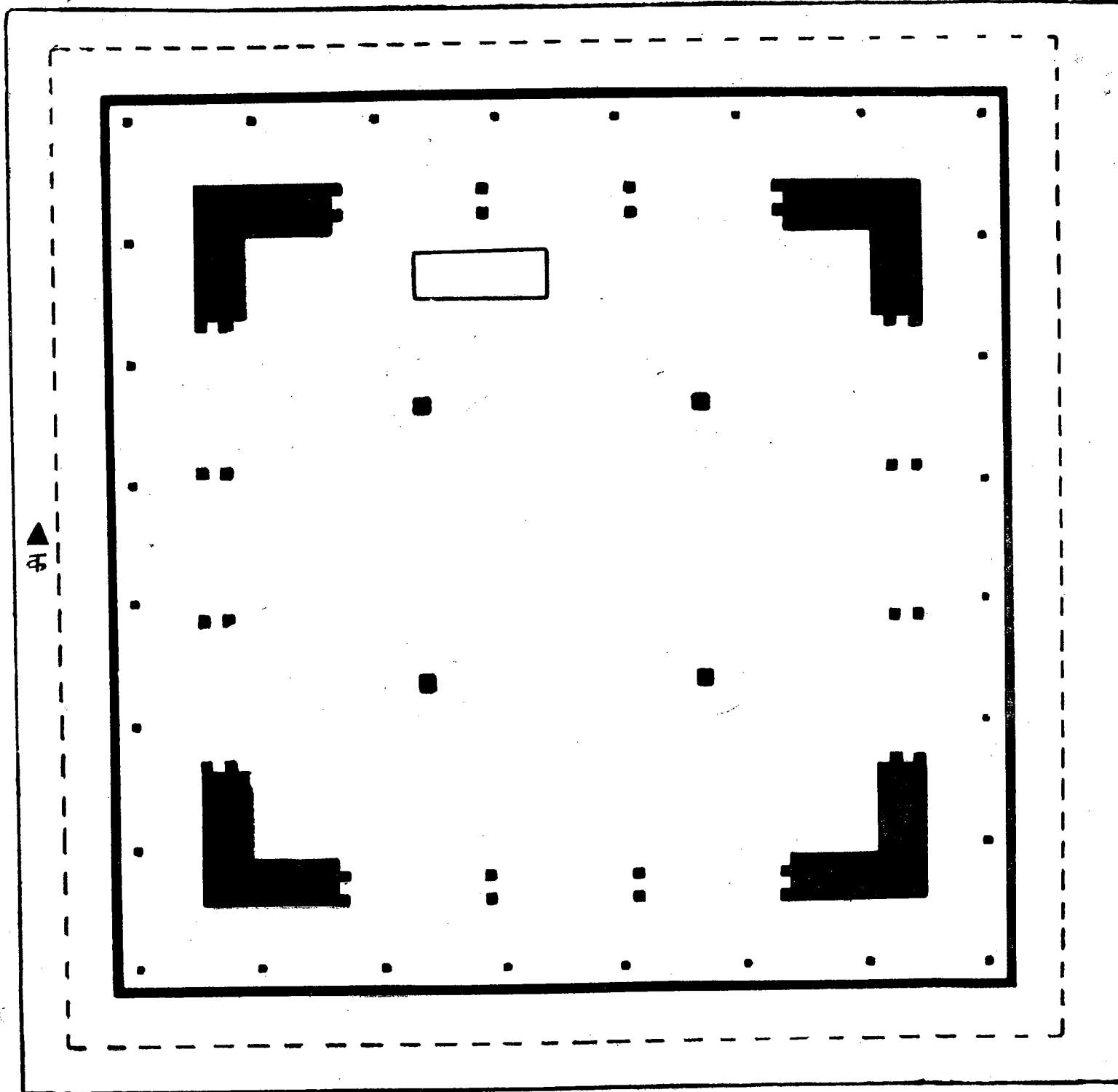
काष्ठ

काष्ठमण्डपको प्लान र सेक्सन

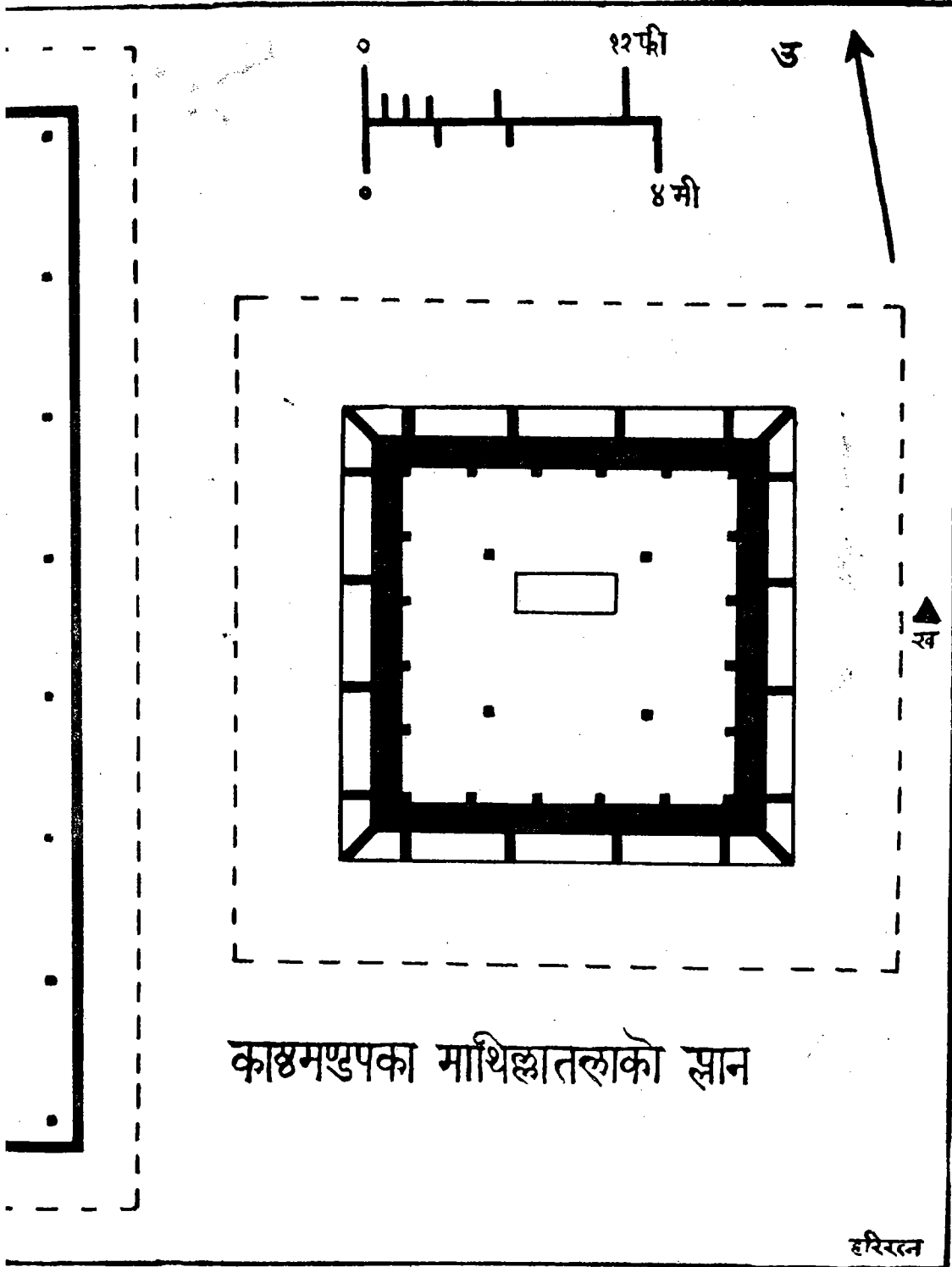


Plan of the ground floor and section of the Kasthamandapa. See page 34

काष्ठमण्डप (Kasthamandapa)



काष्ठमण्डपका माथिल्ला तल्लाको प्लान । पृष्ठ-३५



Plan of the two upper floors of the Kasthamandapa . See Page 35